

ENCICLOPEDIA DELL'ARTE MEDIEVALE, cilt 1 Aaland-Anima, nâşiri: Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma 1991 (dağıtımı 1992 yılı ilkbaharı) XLVII+815 sayfa. Ederi yazılı değil.

İtalyan Ansiklopedisi'ni çıkarmakta olan enstitü genel bir kültür ansiklopedisinin güçlükleri karşısında peşpeşe çıkarmaya başladığı ihtisas ansiklopedileri arasına "Ortaçağ Sanatı Ansiklopedisi"ni de koymuş ve uzun bir hazırlıktan sonra çıkarmaya başlamıştır. 12 cilt tutması öngörülen bu eserin özelliği sayfaları çevirirken anlaşılma ile birlikte sunuş ve giriş kısmında özel bir şekilde anlatılmıştır.

Eserin hedef, hazırlanış ve ilim dünyasına sunuluşunu, sırası ile başkan Giuseppe Alessi, Genel Sekreter Vincenzo Cappelletti, eserin yöneticisi Angiola Maria Romanini anlatmışlardır. Burada son kısmın ilk paragraflarını aktararak başlamak gerekir: "Enciclopedia dell'Arte Medievale, eskiden yayınlanmış olan Enciclopedia dell'Arte Antica'nın bir uzantısıdır. Üç noktayı hedeflemişlerdir: şimdi uluslararası hiç bir yayın olmadığı için bu boşluğu doldurmak, geniş bir okur kitlesine bir danışma aracı vermek, mütehasşısalar için bir geçerli kaynak eser vermek. ... Tarihsel sınırlama İ. Ö. 6. asırdan başlayıp İ. S. 14. asra kadar uzanıyor, bununla beraber eğer konu ile ilişkisi varsa Ortaçağ sınırlarını esas alarak her iki tarih belirlemesi biraz daha genişletilebilir. Coğrafya sınırları olarak, Batı Avrupa esas alınmakla beraber daha başka ülkelere de yönelip, Orta ve Uzak Doğu denilen yerlere ve hatta kuzey Avrupa ile Afrika kıtasının Akdeniz'deki sınırlarını da uygarlık ve olaylar bakımından kapsayacaktır. Bu saydığım yöreler Ortaçağ boyunca muhtelif yol ve etkinliklerle kendisini göstermiş, bunun da uzantısı teşkilatlanma, siyasal kültür, ticaret ve kaçakçılık ve savaşlar, hac yolculukları ve şövalyelik kurumlarının ortaya çıkışı, din adamları ve bilim adamları, kitap ve silah, giyim ve kuşam alanlarında olduğu kadar bilimsel ve teknik aletlerle, şefkat ve sanat alanları ve daha başka sayılamıyacak alanlarda muhtelif şekilleriyle kendini göstermiştir. Bazen bu toprakların bile dışına çıkmak kaçınılmaz bir hale geliyor, zira Amerika Birleşik Devletleri örneğini verebiliriz ki bu ülkenin müzeleri, galerileri, özel ve resmi koleksiyonları çok sayıda Ortaçağ sanatı eserleriyle dolu bulunmaktadır... İlgi alanı olarak da sanat ürünlerini seçmek olduğunu Antik Sanat Ansiklopedisi'ndeki gibi esas almışlardır. Çalışmalara uluslararası bir işbirliği havası verdirilip, her biri alanında mütehasşıs kişilere yazdırılması. ... Fakat belirli bir redaksiyondan geçirildikten sonra maddenin sayfalara intikali esas alınmıştır. Kuru metinler yanında resimler sayesinde eserlerin tarihsel değerleri görgü tanıklığı yapacaktır. Böylece Ortaçağ denilen devir için merak kadar her türlü araştırma sonucu varılan yeni yorumlar da beraberinde getirilecektir. ... Efsaneler ve hikâyeler ile dolu bir Ortaçağ değil, gerçek ve yapıcı, bu yapıcılığını şehirler ve medeniyetler kurarak gösteren Ortaçağ incelenecektir. Bir gerçek olarak yaşayan Ortaçağ esastır. Bu anlamda bize yakın ve öğretici olan bir Ortaçağ bulacağız. Eser yöneticisi Roma'da şimdi "La Sapienza" diye adlandırılan eski üniversite öğretim üyesi ve daha başka kurumların da etkin bir üyesidir. Böyle cesaret isteyen bir görevi üstlenirken ülkesinin geleneklerine çok dikkat edip, sanat kaynağı olması yanında, eserin yarattığı yeniliğin daha geniş bir kitleye hitap etmesini sağlamıştır. Bunu enstitü müdürü ile genel sekreteri de biraz fazla felsefeye düşkün satırlarında kaleme almışlardır. Eser ihtisas ansiklopedilerinin birbiri ardı çıktığı iki yıllık bir süre içinde sunuldu. Bu sıralarda Sosyal Bilimler, Fizik Bilimleri ansiklopedilerinden başka Yirminci yüzyıl Tarihi ile Nuovo Dizionario Enciclopedico'nun neşri zamanına rastlıyor. Bir

an için enflasyon endişesi okuyanları tedirgin edebilir. Biri bitmeden nasıl olur da bir yeni-sine girişilir diye bir tereddüd akla gelmekle beraber temel sağlam olduğu için enstitü bunu başarıyla bitirecektir. Büyük şairleri olarak lanse edip kendisine uluslararası şöhret de sağladıkları Dante Alighieri üzerine altı ciltlik bir ansiklopedi hazırlayan, klâsik dönemin en büyük şairi Vergilius hakkında yine altı ciltlik bir devasa ansiklopedi çıkarma becerisi gösteren enstitü bu günlerde bir de "*Venedik Tarihi*" adlı bir yayın çıkarmak üzeredir. 20 cilt kadar tutacak olan bu eser, Milano Tarihi diye yayınlanan büyük boy 15 ciltlik eseri kat kat geri bırakacak bir şekilde hazırlandı. Buna da sebep İtalyanların ansiklopedi alanında gösterdikleri müstesna başarıdır. Bu alana her zaman bir yenilik getiren İtalya şimdi elimizde bulunan bu eser ile ilim dünyasına yeni bir katkıda bulunmaktadır. Maddeler arasında kısa bir gezinti yapacak olursak: Abbasidi (Abbassiler) s. 5-10, islâm tarihinin bu etkili devletin tarihi ve çağındaki sanata getirdiği canlılığı aydınlatır. Abbigliamento (giyim) bölümünde s. 36-39 arası islâm devri ele alınmıştır. Acquamanile (ibrik) s. 105-108 arası islâm devrindeki kullanılışı ve çeşitli müzelerdeki örnekleri. Acrobata (cambaz) s. 130-133 arası, bir sayfası minyatüre tahsis edilmiştir, islâm devri kavramı inceleniyor. Afrasyab, s. 163-167, Semerkand şehri yakınlarında bulunup Eftalit ve Türk döneminde özel bir yer kazanan yerleşim merkezinin kazılarda bulunan kalıntılara göre tedkiki. Afrika, bu büyük kıtada meydana getirilen uygarlıkların bilhassa Akdeniz havzasına yakın kısımları ele alınmış bu arada s. 178-193 arası Vincenzo Strica tarafından islâm devrine tahsis edilmiş bulunmaktadır. Mimarî örnekler de bütün sayfaları kapsayan renkli resimlerle gösterilmiştir. Afrigidi, s. 193-195, Harezim havzasında Türkler tarafından canlandırılan yerleşim bölgesi. Agricultura (tarım), kavramının sanat dünyasına etkisi ve tarım usulleriyle bunu işleyen kişilerin tasvirlerine geçen şekilleri ele alınmıştır. İslam dönemi 249. sayfada çok kısa da olsa ihmal edilmemiştir. Alani (Alanlar) s. 283-284. Albania (Arnavutluk) kısmında büyük ölçüde Bizans etkisi incelenmekle beraber son sütunda (s. 292) Türk egemenliği sırasında yaratılan imar faaliyetlerine değinilmiştir. Albero (ağaç) ile ilgili dini temalar ve ikonografideki etkinliği ile birlikte Şark âlemindeki özellik de ihmal edilmemiştir. İslâm tarihinde özel bir yeri bulunan ve Osmanlı tarihinde bir kere konu edilen Vak Vak Ağacı, bu ansiklopedi içinde Umberto Scerrato tarafından incelenmiş (s. 313-316) resimleri de çeşitli minyatürlerden alınmıştır. Alchimia (dilimize İlm-i Simya diye çevrilebilir) s. 324-335 arası en uzun maddelerden birisidir zira insanlar bu çağda herhangi bir maddeden altın elde etmeye çalıştılar. Buna karşılık bilim kafasının canlı tutulmasını da sağladığını inkâr edemeyiz. İslam devri yetkili bir araştırmacının en son kaleme aldığı ilmi bir çalışmadır (Alessandro Bausani, s. 330-335). Aleppo (Halep) ve Alessandria (İskenderiye) birbirini ardı gelmektedir. Tarihini bu iki en eski şehir islâm egemenliği dönemlerinde cihan tarihine ağırlıklarını duyurmuş Türk devri içinde en parlak devirlerini yaşamıştır. Yetkili kalemler bu hakkı teslim ederek maddeleri yazmışlardır. Alfabeto (Alfabe) kavramı ve uygulandığı kadar bir sanat olayı olarak gelişmesi incelenmiş, Alfabeto Arabo s. 369-372 arası Angelo M.Piemontesi tarafından yazılmıştır. Bu maddenin tamamlayıcısı olan Alfabeto Figurato (resimli alfabe) kısmına islâm devri de dahil edilmiş bulunmaktadır (s. 383-384). Algeri (Cezayir) kısmı s. 392 vd. da bulunmakta ve sanat etkinliği açıklanmaktadır. Amida (Diyarbakır) s. 508-511'de bulunan bu şehrimizin islâm devri Profesör Yıldız Demiriz tarafından yazılmıştır. Amuleto (Muska) maddesinde Ortaçağ insanının bu inanış için neler yarattığı devirler halinde tedkik edilmiştir. İslam devri s. 533-537 arasında M. Bernardini tarafından kaleme alınmıştır. Anatolia, s. 558-566 arasında şimdi ülkemizin esas topraklarını teşkil eden bu toprak parçasında Ortaçağlardan itibaren gelişen sanat hareketlerinin eski devirlerdeki başlangıcı ve sonraki devirlere uzantısı ele alınmıştır. İslam devri bir bütün olarak değil de her bir karakteristik şehre ayrı ayrı ayrılmıştır. Sıralamaya koymadıklarım arasında Ahtamar ve Ani ile Almohadi, Almoradi ve Alhamra maddeleri bulunmaktadır. İlk iki isim Anadolu içindeki canlı bir evreyi son üç

isimden meydana gelen grup ise İspanya yarımadasında İslâm medeniyetinin yarattığı etkinliği inceler. Bu arada hristiyan âlemi için büyük bir ehemmiyeti bulunan azizlerin isimlerini bile sıralamadığımı uzun bir yer işgal eden Anglosakson medeniyetini tek bir isimle geçiştirdiğimi belirtmeliyim. Enstitü alanında tek olan bu girişimi ile ilim âlemine büyük bir canlılık getirecek ve etkinliği olacak eser ile daha ilk ciltte başladığı süksesini bitirdikten sonra birkaç misline çıkartabilecek güçtedir. Bitişini görmek her bir meraklının hakkıdır.

PROF. DR. MAHMUT H. ŞAKİROĞLU